

داستانِ نوین در جهان اسلام

نوشته

بهرام پروین گنابادی، رحیم رئیس نیا، ج.ا. هیوود
کیت هیچینس، شاه ولی احمدی، ی. کنایرت، ا.ه. جونز

نشر کتاب مرجع
تهران، ۱۳۹۲

وابسته به مؤسسه فرهنگی هنری کتاب مرجع

داستانِ نوین در جهان اسلام

بهرام پروین‌گنابادی، رحیم رئیس‌نیا، ج.ا. هیوود
کیت هیچینس، شاه‌ولی احمدی، ی. کنایرت، ا.ه. جونز

مجموعه کتابخانه دانشنامه جهان اسلام (۴۵)

دبیر مجموعه: مالک حسینی
همکار و مشاور: محمد جوهرچی

چاپ اول ۱۳۹۲
نسخه ۲۲۰۰

نظارت بر صفحه‌آرایی: رحیم اخباری
استوگرافی: هزاره

چاپ و صحافی: آریاک
شابک ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۹۷-۰۹-۹
قیمت: ۳۰۰۰ ریال

حقوق چاپ و نشر محفوظ است

این کتاب با استفاده از تسهیلات حمایتی معاونت فرهنگی و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی منتشر شده است.

دفتر مرکزی و فروشگاه کتاب مرجع: خیابان فلسطین، بالاتر از میدان فلسطین، شماره ۳۸۰

تلفن و دورنگار ۸۸۹۹۱۳۰۳ - ۸۸۹۹۲۷۸۸

واحد پخش: خیابان ولی‌عصر، نرسیده به خیابان فاطمی، خیابان شهید حمید صدر، شماره ۴۴

تلفن و دورنگار ۴ و ۸۸۹۹۵۴۳

www.ketabmarja.com

عنوان و نام پدیدآور	داستانِ نوین در جهان اسلام / نوشته بهرام پروین‌گنابادی ... [و دیگران].
مشخصات نشر	تهران: کتاب مرجع، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	۲۳۶ ص: ۱۴٫۵ × ۲۱٫۵ س.م.
فروست	کتابخانه دانشنامه جهان اسلام / دبیر مجموعه مالک حسینی: ۴۵.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۵۳۹۷-۰۹-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا.
یادداشت	نوشته بهرام پروین‌گنابادی، رحیم رئیس‌نیا، ج.ا. هیوود، کیت هیچینس، شاه‌ولی احمدی، ی. کنایرت، ا.ه. جونز.
یادداشت	کتابنامه: ص. ۷۷.
یادداشت	نمایه.
موضوع	داستان -- تاریخ و نقد -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
موضوع	داستان‌های فارسی -- تاریخ و نقد
موضوع	داستان‌های عربی -- تاریخ و نقد
موضوع	داستان‌های ترکی -- تاریخ و نقد
موضوع	داستان‌های اردو -- تاریخ و نقد
شناسه افزوده	پروین‌گنابادی، بهرام
رده‌بندی کنگره	PN۳۴۹۱ / د۲ ۱۳۹۱
رده‌بندی دبیری	۸۰۹/۳
شماره کتابشناسی ملی	۲۹۱۵۹۷۳

فهرست مطالب

پیشگفتار	سه - شش
بخش یک: داستان در ادبیات فارسی	۱
۱. ایران	۳
۲. تاجیکستان / کیت هیچینس (تلخیصی از د. ابراهیم)، ترجمه عسکر بهرامی	۳۵
۳. افغانستان / شاه ولی احمدی (با تلخیص اندک از د. ابراهیم)، ترجمه عسکر بهرامی ..	۴۷
بخش دو: داستان در ادبیات عربی / بهرام پروین کنادی	۵۷
بخش سه: داستان در ادبیات اردو / ج. ا. هیوود (با تلخیصی از د. اسلام)، ترجمه	
ابراهیم موسی پور	۸۹
بخش چهار: داستان در ادبیات ترکی / رحیم رئیس نیا	۱۰۳
۱. ترکیه	۱۰۵
۲. قفقاز و جمهوری آذربایجان	۱۲۷
بخش پنج: داستان در ادبیات مالایایی / ا. ه. جسونز (د. اسلام)، ترجمه	
ابراهیم موسی پور	۱۴۹
بخش شش: داستان در ادبیات سواحلی / ی. کناپوت (د. اسلام)، ترجمه ابراهیم	
موسی پور	۱۵۳

۱۵۹	 پی‌نوشت‌ها و منابع
۱۹۷	 نمایه
۲۲۱	 نشانه‌ها و اختصارات

www.ketab.ir

پیشگفتار

داستان جدید یکی از انواع ادبی به نثر است که در صد سال اخیر به پیروی از داستان‌های غربی در کشورهای مسلمان پدید آمد و به دو دسته داستان بلند^۱ و کوتاه^۲ تقسیم می‌شود. امروزه ادبیات داستانی^۳ آینه‌ای است از زندگی انسان معاصر. اگر رمان یا داستان بلند شرح و نقلی است از زندگی شخصیت‌ها، داستان کوتاه به برشی از زندگی قهرمان می‌پردازد و برخلاف داستان بلند، تمرکزش بر حال و هوا (mood) است تا داستان‌گویی و روایت. این دو نوع ادبی، در اغلب کشورهای جهان خوانندگان و علاقه‌مندان بسیار دارد.

کتاب حاضر به چگونگی و پیدایش و سیر تحول داستان‌نویسی با تکیه بر داستان بلند و کوتاه در ایران، ترکیه، قفقاز و سرزمین‌های عربی می‌پردازد. در تمامی این سرزمین‌ها، داستان‌نویسی جدید تحت تأثیر ترجمه داستان‌های غربی و سفرنامه‌ها پا گرفت و رشد کرد و به تدریج، رمان‌های تاریخی شکل گرفتند. رمان‌های تاریخی با اینکه تحت تأثیر

1. novel

2. short story

۳. در این کتاب، اطلاق ادبیات داستانی بر دو نوع داستان بلند و داستان کوتاه است.

رمان‌های تاریخی غربی به وجود آمدند، اما در این سرزمین‌ها این نوع ادبی بازگوکننده و صورت جدیدی از قالب‌های سنتی نظیر حکایت، مقامه و قصه بود. در اثر پیشرفت اقتصادی - اجتماعی این جوامع، طبقه متوسط شهرنشین رشد کرد و چون داستان - به‌ویژه رمان - مناسب‌ترین نوع ادبی برای بیان اوضاع و احوال جدید بود، نخست در بین طبقه متوسط و به تدریج در میان عامه خوانندگان جای خود را پیدا و تثبیت کرد.

در این کتاب، خواننده در کنار آشنایی با روند تحول داستان در این سرزمین‌ها، با سیرتقابل دو نیروی مهم، یعنی سنت و تجدد، آشنا می‌شود. در واقع تاریخ داستان‌نویسی در این سرزمین‌ها تاریخ تجدد ادبی است. در مطالعه این کتاب به چند نکته باید توجه کرد: نخست اینکه آغاز و رشد و تحول داستان‌نویسی در تمام این سرزمین‌ها تقریباً همزمان بوده است؛ دوم اینکه این سرزمین‌ها قرابت فرهنگی بسیاری بایکدیگر دارند؛ و سوم اینکه سرچشمه داستان‌نویسی در تمام این مناطق، غرب بوده است و داستان‌نویسان کوشیده‌اند که در کنار تأثیرپذیری از غرب در قالب و فرم و محتوا، تا حد امکان بازگوکننده نگرانی‌ها و رنج‌ها و واقعیت‌های زندگی مردم سرزمین خود باشند، به همین دلیل مضامینی مانند مفاسد زندگی شهری، محرومیت زنان، سرگردانی نسل جوانان، یأس و ناامیدی جوانان فرهیخته، فساد دیوان‌سالاری و سرگشتگی در برابر فرهنگ غرب، در داستان‌هایی که در قاهره، تهران، لبنان یا ترکیه نوشته می‌شود مشترک است. در کنار هم آمدن این مقالات علاوه بر اینکه به خواننده درک روشنی از تحول و تجدد ادبی در سرزمین‌های اسلامی می‌دهد بهترین مأخذ برای کسانی است که می‌خواهند در زمینه داستان‌نویسی به «مطالعه تطبیقی» و یا تحقیق و پژوهش بپردازند.

پس از خواندن این کتاب، شاید برخی از خوانندگان جای چند بحث را خالی بدانند؛ یکی ارتباط ادبیات داستانی در این سرزمین‌ها با ادبیات نمایشی و سینما است. در جهان عرب و خصوصاً مصر، ارتباط گسترده‌ای بین سینما و داستان‌نویسی معاصر وجود دارد، به شکلی که برخی از آثار برجسته و داستانی عرب نسخه‌ای سینمایی هم دارد. در ایران هم این امر برای علاقه‌مندان داستان‌نویسی و سینما کاملاً روشن است. ارتباط سینما و ادبیات داستانی معاصر در مدخل «سینما در جهان اسلام» (دانشنامه جهان اسلام) موقعیت بهتری برای بیان خواهد داشت و به آنجا احواله شده است. بحث شایان توجه دیگر، مسأله ترجمه آثار داستانی به زبان‌های غربی است. به دلیل گستردگی جهان عرب و ارتباط گسترده آنان با غرب، اغلب آثار داستانی ارزشمند جهان عرب به زبان‌های غربی خصوصاً زبان انگلیسی ترجمه شده است. این امر، در داستان‌نویسی ایران هم – البته نه به گستردگی جهان عرب – روی داده است. آوردن فهرستی از آثار داستانی ترجمه شده به زبان‌های خارجی، در شیوه مقاله‌نویسی ما جای ندارد اما علاقه‌مندان می‌توانند به دانشنامه جهان اسلام مراجعه کنند؛ در آنجا ذیل نام هر داستان‌نویسی که مدخلی به وی اختصاص یافته است، آثار داستانی ترجمه شده‌اش را می‌یابند. به عنوان مثال، در مدخل «چوبک، صادق» (ج ۱۲) آثار داستانی ترجمه شده وی به زبان‌های دیگر به شکل کامل آمده است.^۱ در پایان وظیفه خود می‌دانم که از تمامی عزیزانی که در فراهم آمدن این مجموعه یاور ما بوده‌اند تشکر کنم، به ویژه دانشمند محترم جناب آقای رحیم رئیس‌نیا، پژوهشگر و ترک‌شناس برجسته معاصر، که با

۱. برای ترجمه آثار ادبی ایرانی و جهان عرب به زبان انگلیسی و ک.

تألیف دو مقاله ارزشمند داستان در ترکیه و قفقاز بر غنای این مجموعه افزودند؛ و همکار دانشمندم، جناب آقای مهران افشاری، که علاوه بر ویرایش زبانی و محتوایی تمام مقاله‌ها و یکدست کردن اصطلاحات، بسیاری از بخش‌های «داستان در ایران» را تألیف و بازنگاری کردند.

بهرام پروین‌گنابادی
مدیر گروه زبان و ادبیات
بنیاد دایرةالمعارف اسلامی
بهار ۱۳۹۲

شکل دایرةالمعارفی کتاب حاضر در دانشنامه جهان اسلام (جلد ۱۶، تهران ۱۳۹۰) چاپ شده است. آماده‌سازی علمی، ویرایش زبانی و استنادی آن مقاله‌ها به‌ویژه مرهون زحمات گروه زبان و ادبیات و نیز بخش‌های ویرایش و کتابشناسی بنیاد دایرةالمعارف اسلامی بوده است؛ تلاش آنها سزاوار سپاسگزاری بسیار است. همچنین همت آقای سیدناصر موسوی جزایری، مدیرعامل مؤسسه کتاب مرجع، و همکاران ایشان، به‌خصوص خانم معصومه خرمن‌دار و آقای علی لبافی، در انتشار مجموعه کتابخانه دانشنامه جهان اسلام، شایسته تقدیر فراوان است.

دبیر مجموعه